

JOVAN MUHADINović

UTICAJ TURSKOG POSLANSTVA NA RAZVOJ SKLADNIH CRNOGORSKO – TURSKIH ODNOSA 1883 – 1909

Crna Gora je nakon Berlinskog kongresa na kojem je zvanično postala nezavisna i međunarodno priznata država počela da uspostavlja odnose sa Osmanskim carstvom. To je periodobilježen srdačnim odnosima između Abdul Hamida II, turskog sultana i crnogorskog suverena, knjaza Nikole. Njihovo prijateljstvo je ujedno i najduži period mira između dvije zemlje. Međudržavni problemi su rješavani, ne uvijek bez trzavica, ali bez ulaženja u duboke krize. Uspostavljeni su i diplomatski odnosi, na čiji dobar put je uticalo sve veće prijateljstvo dvojice pomenutih vladara.¹

Abdul Hamid II se na Balkanu služio politikom ravnoteže moći. Koristio je sporove među samim balkanskim državama. Znajući koliko je Turska slaba i nemoćna, podložna ustancima porobljenih naroda više nego ikad, bio je spreman i na teritorijalne ustupke. Zalagao se i za otvaranje Turskog poslanstva u Crnoj Gori. Uspostavljeni su odnosi na recipročnoj osnovi jer je i Crna Gora poslala svog predstavnika u Carigrad. Knjaz Nikola je posjetio Carigrad prvi put 1883.godine. Sultan je u tom periodu za turskog poslanikana Cetinju imenovao Mehmed Riza-bega, koji je za svoje zasluge u Crnoj Gori dobio i Danilov orden. Drugu posjetusultanu crnogorski vladar obavio je 1899.godine kada je sa svojom porodicom bio u turskoj prestonici na Bosforu. Tom prilikom je dobio veoma vrijedne poklone.²

Kao i u slučaju Riza-beg, i sljedeći poslanik Turske u Crnoj Gori, Dževad paša dobio je instrukcije da radi na što boljim odnosima sa crnogorskim vladarem. Prijateljstvo dvojice suverena je bilo sve izražajnije. Nikola I je po nekim podacima dobio čak i finansijsku pomoć od 20 000 zlatnika, dvor na Bosforu, jahte, konje itd. Oba vladara su se služili

1 Dr Salih Jilmaz, Osmansko – crnogorski odnosi za vrijeme Abdul Hamida II, Crna Gora i Osmansko carstvo (zbornik), Matica crnogorska, Podgorica, 2017, str. 471.

2 Dr Salih Jilmaz, navedeni članak, str. 477.

francuskim jezikom, komunicirajući direktno. Voljeli su poeziju i umjetnost. Često su slali pisma jedan drugome, čestitke i pružali moralnu podršku u teškim trenucima³ Tako je turski sultan 1887. godine povodom tragičnog događaja, smrti unuke knjaza Nikole, a ćerke princeze Zorke i Petra Karađorđevića izjavio najiskrenije saučešće. Djevojčica je imala samo jednu godinu kada je preminula.⁴

Tri godine kasnije veoma pažljivo i prijateljski Abdul Hamid, zbog smrtnog slučaja, sada ćerke crnogorskog vladara izražava svoje naskrenije saučešće. Sultan je tom prilikom dao instrukcije Turskom poslanstvu da se obrati crnogorskom dvoru zbog ovog događaja. Sam je u carskom dokumentu (nâme-ihümâyun) izjavio svom prijatelju žaljenje zbog tog teškog gubitka.⁵

Takođe, kada je velika vojvotkinja Stane Petrović, majka knjaza Nikole umrla, turski vladar je preko crnogorskog otpravnika poslova u Carigradu prenio izraze saučešća. Poslao je i telegram u kojem kaže da je „sa velikom tugom i žalošću” primio vijest o smrti majke svog prijatelja.⁶ Crnogorski suveren se zahvalio u odgovoru sultanu.⁷

Tursko poslanstvo nije propuštalo priliku ni da se obrati knjaževskom dvoru i prilikom smrti daljeg člana dinastičke porodice, Filipa Petrovića, koji je bio ministar građevina. Zvaničnim putem je izjavljeno saučešće porodici preminulog, knjazu i njegovoj porodici kao i narodu Crne Gore.⁸

Koliko je prijemčivost kod obojice bila prisutna govori i to što se poslije prve posjete knjaževe sultanu, u Crnoj Gori svake godine proslavljao dan stupanja Abdul Hamida na prijesto. Crnogorska štampa je 18. avgusta svečano pisala o ovom događaju. Tako da se 1886. pominje da je zgrada Turskog poslanstva bila ukrašena fenjerima različitih boja, povodom ovog praznika. Sjutradan je prvi ađutant crnogorskog knjaza vojvoda Božo Petrović, bio i u posjeti Dževad-paši, turskom poslaniku. Devet godina kasnije, tačnije 1895. godine u Podgorici je na divan način obilježen sultanov dan. Varoš je bila okićena fenjerima, barjacima. Za ovu priliku bile su molitve u gradskim džamijama na kojima su bili prisutni svi građanski i vojni predstavnici tadašnje vlasti. U toku drugog boravka, knjaza Nikolesa porodicom u Turskoj, na sultanov dan je Niko Matanović, ministar inostranih djela u crnogorskoj vladi, sa svojim osobljem posjetio Tursko poslanstvo. Crnogorska štampa je propratila ovaj događaj, pominjući oduševljenje naroda Crne Gore sultanom, samim tim što je njihov knjaz boravio u posjeti turskom vladaru. Novine sultana nazivaju slavnim carem i dobrim susjedom.⁹

3 Isto, 478.

4 BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik Şehbenderlikve Ateşemiliterlik (Y. PRK. EŞA), 6/30. (H. 24. Rebiulahir 1304./20. januar 1887.)

5 BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 234/71. (H. 25.Redžep 1307. /17. 031890)

6 BOA, Yıldız Perakende Evrakı Serkurenalık Evrakı (Y.PRK.SRN), 4/100. (H. 18.Şaban 312./14. februar 1895); BOA, İrade Hususi (İ. HUS), 34/44, (H. 18.Şaban 1312./14.02.1895.).

7 BOA, Y.A. HUS, 320/26.(H. 22.Şaban 1312./18.02.1895.).

8 BOA, Y.A. HUS, 376/130.25. Rebiulahir 1315. (23.09.1897.)

9 Mr. Jadranka Selhanović, Predstave o Osmanskom carstvu i sultanu Abdul Hamidu II u javnom životu Crne Gore 1878 – 1909. godine, Crna Gora i Osmansko carstvo (zbornik), Matica crnogorska, Podgorica, 2017, str. 440, 441.

Knjaz Nikola u dokumentu od 7. septembra 1890. godine, dozvoljava stanovnicima naselja Meterizi u Ulcinju da sagrade džamiju, jer je stara uništena. Pri tom im se obraća sljedećim riječima:

„ Mojim vjernim podanicima Muhamedancima varoši Ulcinja, a imeno muhamedancima mahale Meteriza odabrajem i određujem mjesto koje ste izabrali za novu džamiju u mahali Meteriz, na mjesto stare svojem padu sklonjene, džamije u istoj mahali.

U znak moje vazdanje ljubavi prema vama, mojim vjernim podanicima i stalne želje, da ste u vašoj vjeri slobodni i napredni, naredio sam da primite tri hiljade groša, kao pomoć za građenje gore pomenute džamije.¹⁰

Tople riječi izražene svojim podanicima takođe govore o dobrim odnosima koje je crnogorski vladar gajio prema građanima islamske vjeroispovjesti u svojoj zemlji, a koji su zasigurno rezultat dobrih državnih i prijateljskih odnosa sa Turskom i njenim sultanom.

Interesantna je prepiska dva vladara koja se obavila nakon 21. jula 1905. godine poslije neuspjelog atentata na turskog sultana Abdula Hamida II koji je pokušao da izvrši jedan Jermenin. Vrlo brzo su ove vijesti stigle i u Crnu Goru. Knjaz Nikola je izrazio zadovoljstvo u pismu što je Abdul Hamid živ i zdrav. Lično je otišao u prostorije Turskog poslanstva i sa gnušanjem osudio taj vandalski čin opet čestitajući na tome što je sultan dobro. Nakon dva sata kod turskog poslanika se pojavio i princ Danilo takođe osuđujući pokušaj atentata na turskog vladara, prijatelja kuće Petrovića.¹¹

Dobri odnosi su nastavljeni i u posljednjim godinama vladavine Abdula Hamida, posebno 1908. kada je Bosna i Hercegovina koja je bila već okupirana od strane Austrougarske, aneksirana. Postala je provincija Habzburškog carstva. Slovenske zemlje taj potez shvataju kao ugrožavanje nacionalnih interesa. Dolazi do saradnje Crne Gore, Srbije i Turske. Na protestnom mitingu je između ostalih govorio i tadašnji turski poslanik u Crnoj Gori, Baki-bej. Dobijanjem što boljih pozicija u vezi Bosne i Hercegovine, priliku da zastupa Crnu Goru i Srbiju dobio je srpski specijalni izaslanik Stojan Novaković. Tražio je u ime dvije kraljevine da se dobije dio aneksirane teritorije i da se u Novopazarskom sandžaku stvori zajednička granica. Ukoliko je to nemoguće, da se onda dobije pravo građenja željeznice do Jadranskog mora, a u najgorem slučaju da se Turskoj plati naknada u novcu i napravi savez o uzajamnoj odbrani. Turski zvaničnici su samo davali obećanja, ali bez iskrene nade u izvršavanje istih. Knjaz Nikola je želio direktne informacije pa je i pored negodovanja Srbije poslao brigadira Janka Vukotića u Carigrad. Prethodno se u razgovorima sa Beogradom predlagala podjela sporne teritorije između dvije zemlje. Vukotić je u misiju ponio i projekat tajnog ugovora crnogorske i srpske vlade.¹²

Tajni ugovor tri zemlje trebao je da bude takav da se Bosna i Hercegovina vrati pod sultanovu upravu. Potom da ta provincija bude podijeljena između Crne Gore i Srbije, a one će plaćati na nju danak sultanu. Sve tri strane bi se obavezale da učestvuju u odbrani od austrougarskog napada, kako na pomenutu provinciju, tako i na Crnu Goru i Srbiju. Turska vlada je saopštila Vukotiću da su odnosi dvije zemlje najbolji u istoriji do tada, i da

10 Arhivsko bibliotečko Odjeljenje Narodnog Muzeja CG, Fond Nikola I, 07.09.1890.

11 BOA, Y.A.HUS, 490/45.(H. 24. Džemazijelevvel 1323./27. jul 1905.)

12 Dr Nada Tomović, Crnogorsko – osmanski odnosi u vrijeme aneksione krize, Crna Gora i Osmansko carstvo (zbornik), Matica crnogorska, Podgorica, 2017, str. 496, 497, 498.

mogu računati na ispunjenje uslova ugovora od turske strane. Kako se ubrzo uspostavilo da od toga nema ništa, Porta javlja da su evropske sile saznale za pokušaj sklapanja ugovora i da sve rade da do rata ne dođe. Pominju kako bi slovenske kraljevine trebalo ipak da kao kompezaciju dobiju zajedničku granicu.¹³

Crnogorski izaslanik Vukotić je bio primljen u audijenciju kod sultana. Prijem je bio svečan. Što se tiče saveza Abdul Hamid je smatrao da zbog ukupne situacije na Balkanu to nije dobar trenutak. Kad situacija bude bolja, sultan je obećavao stvaranje zajedničke granice između Srbije i Crne Gore. Na rastanku sa Vukotićem nije krio oduševljenje zbog dugogodišnje i srdačne saradnje sa knjaževinom. Turska nije bila spremna na rat. Pokušavala je u diplomatskim manevrima da pritisne Austrougarsku i Bugarsku na davanje što boljih uslova. Nadali su se da će međunarodna konferencija dati pojas zajedničke granice srpskoj i crnogorskoj državi. Predstavljeni nacrt tajne vojne konvencije od 26. oktobra 1908., Porta nije ni mislila da ratifikuje.¹⁴

Dešavanja su bila burna i u Crnoj Gori nakon aneksije Bosne i Hercegovine. Odmah po saznanju ove vijesti crnogorska vlada je uputila 24. septembra 1908. godine cirkulamu notu evropskim silama, u kojoj je osudila aneksiju i saopštila da od tada 29. član Berlinskog ugovora više za nju ne važi.¹⁵ Pet dana nakon toga Crnogorska skupština je zakazala vanrednu sjednicu na kojoj se o aneksiji razgovaralo. Tom prilikom je skupština Crne Gore poslala pozdrav turskoj skupštini, odgovarajući pozitivno na njen poziv, u vezi pomoći protiv aneksije. Donešena je odluka crnogorskih poslanika kojom nije trebalo više da bude nesporazuma između dvije države.¹⁶

Pored neuspjeha crnogorske i srpske misije u Turskoj, svi ovi podaci prikazuju sklad odnosa Crne Gore i Tursketokom dužeg perioda. Iako vlada u Carigradu nije imala snage da uđe u savez sa slovenskim državama, do razgovora u kojem je upriličen sastanak crnogorskog izaslanika, prvo sa vezirom, a potom sa sultanom ne bi moglo doći da nije bilo već tada decenijskih dobrih odnosa. Podatak o tome daje dobar prijem Vukotića kod turskog sizerena.

13 Isto, str. 498, 499, 500.

14 Isto, str. 501.

15 Članom 29 Berlinskog ugovora iz 1878. godine Austrougarska je imala pravo nadzora i stroge kontrole nad lukom Bar i crnogorskim vodama.

16 Glas Crnogorca, broj 54 od 27.09.1908; Niko Martinović, Crnogorsko primorje u aneksionoj krizi. Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, IX, 1960, str. 213.